

ב. כא ע"א "אמר רב הונא פתילות ושמינים" – ע"ב "עד דכליא ריגלא דתרמודאי":

אסור להשתמש לאורה

1. רש"י כא ע"ב ד"ה ואסור להשתמש לאורה ואסור להשתמש לאורה - שיהא ניכר שהוא נר מצוה, וליכא למיחש להטייה.

2. רשב"א כא ע"ב

אמר ר' ירמיה מאי טעמא דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה. וטעמא דמילתא משום דעל ידי נס שנעשה במנורה תקנו והלכך עשאוה כמנורה שאסור להשתמש לאורה, ואי נמי כיון דלמצוה מדליקה אי משתמש בה איכא בזווי מצוה ...

3. בבלי שבת כג ע"א

אמר רבי יהושע בן לוי: כל השמינים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר.

4. מסכת סופרים כ, ד

כיצד מברכין, ביום הראשון המדליק מברך שלש, והרואה שתיים. המדליק אומר, ברוך אתה י"י אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר של חנוכה, ומתנה ואומר, הנירות האילו אנו מדליקין על הישועות ועל הניסים ועל הנפלאות, אשר עשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים, וכל שמונת ימי חנוכה הנירות האילו קודש, ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, כדי להודות שמך על נפלאותיך ועל ניסוך ועל ישועתיך ...

מצוותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק

5. ר"ף שבת ט ע"א

והא דתניא מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק לאו דאי כביא הדר מדליק לה אלא דאי לא אדליק מדליק א"נ לשיעורא (כלומר שצריך ליתן שמן לתוכו כדי שתהא דולק והולך עד השיעור הזה) היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו: עד שתכלה רגל מן השוק עד כמה א"ר יוחנן עד דכליא רגלא דתרמודאי פי' עצים ידועים אצלם ונקראים תרמודא ובני אדם המביאין אותם נקראין תרמודאי ומתעבבין עד אחר שקיעת החמה כמו חצי שעה עד שמגיעין לבתיהם:

6. רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה ד, ה

אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין, שכח או הזיז ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק, וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק, הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליקה פעם אחרת, נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה.

7. חידושי הרשב"א מסכת שבת דף כא עמוד ב

הא דאמרינן מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מסתברא דלאו עיכובא הוא לומר דקודם לכן אם רצה להדליק אינו מדליק, דהא ודאי אילו רצה להדליק מדליק סמוך לשקיעת החמה דהא איכא פרסומי ניסא, וכענין שאמרו לקמן (כ"ג ב') בנר שבת דעמוד האש משלים לעמוד הענן ולומר דבמדליק סמוך לשקיעה איכא היכר דלצורך שבת מדליקו והכא נמי דכוותה, אלא דעיקר מצותה לחייבו להדליק אינה אלא משתשקע החמה, והראיה הדלקת נר חנוכה בערב שבת דעל כרחין מקדים עם חשיכה [...] אלא ודאי מצוה קאמר ואילו רצה להדליק עם חשיכה מקדים [...] והא נמי דקתני עד שתכלה רגל מן השוק ופרישנא דאי לא אדליק מדליק. לאו למימרא דאי לא אדליק בתוך שיעור זה אינו מדליק, דהא תנן (מגילה כ' ב') כל שמצותו בלילה כשר כל הלילה, אלא שלא עשה מצוה כתקנה דליכא פרסומי ניסא כולי האי ומיהו אי לא אדליק מדליק ולא הפסיד אלא כעושה מצוה שלא כתקנה לגמרי, וכן כתב מורי הרב ז"ל בהלכותיו.

8. תוספות כא ע"ב ד"ה דאי לא אדליק

דאי לא אדליק מדליק - אבל מכאן ואילך עבר הזמן ואומר הר"י פורת דיש ליזהר ולהדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדאי ומ"מ אם איחר ידליק מספק דהא משני שינויי אחרונא ולר"י נראה דעתה אין לחוש מתי ידליק דאנו אין לנו היכרא אלא לבני הבית שהרי מדליקין מבפנים.

9. ספר מצוות גדול עשין עשה דרבנן ה

ובפרק במה מדליקין (שם) אומר ורמינהי מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כביא הדר מדליק לה, לא דאי לא אדליק מדליק, אי נמי לשיעורא, פירוש שצריך ליתן שמן בנר כדי שתהא דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק. אומר רבינו יצחק שנהגו העם כלשון ראשון, אי נמי שמא אין אנו צריכים לשיעור מאחר שאין אנו מדליקין כי אם בפנים ואין כאן פרסום נס אלא לבני הבית, וכל זמן שאין בני הבית ישנים שייך פרסום נס אפילו עד עמוד השחר:

10. פסקי תוספות שבת סימן פט

לדין אין לחוש מתי ידליקנה ואין לה שיעור. ד"ה דאי:

11. ריטב"א שבת כא ע"ב

עד דכליא רגלא דתרמודאי. פי' מוכרי עצים הנקראים תרמודאי והיו מתאחרים שם ברחוב העיר, ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחנניות המוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות.

12. שאילתות דרב אחאי גאון, שאילתא כו (מירסקי, בראשית, עמ' קעד)

...אי נמי ברם צריך – נר חנוכה מאימתי היא מצותו? ת"ש דת"ר נר חנוכה, מצותו משתשקע החמה עד שתסתלק רוב הרגל מן השוק.

13. ספר מועדים וזמנים (ר' משה שטרנבוך), חלק ב, סימן קמא

...ונסתפקתי שבזמנינו בעיירות גדולות ובמקומות שמאירים הרחובות הלוא אנשים בשוק עד שעה מאוחרת. ולכאורה לא סגי בחצי שעה אי מדליק בפתח לרשות הרבים רק עד שכלה רגל מן השוק, והיינו כמה שעות בערב ובלא זה לא יצא המצוה כתיקונה, וזהו חומרא גדולה במצות נר חנוכה.

ונקדים בזה לשון הרמב"ם בפ"ד דחנוכה (הלכה ה) שפוסק "שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יותר" ע"ש, ולא נתבאר מהו הפירוש "או יותר" ... רק כוונתו נראה שצריך תמיד כשמדליק בשקיעה חצי שעה כעיקר תקנת חז"ל, או יותר היינו אי לא כלה רגל אז מן השוק בעינן מאוחר טפי. (וכמדומני ששמעתי כן בשם מרן הגאון דבריסק זצ"ל). וא"כ שיטת הרמב"ם מבוארת שבזמנינו במקומות שלנו צריכים טפי אי מדליק בחוץ, שהחוב משום פירסומי ניסא ושייך תמיד עד שכלה רגל מן השוק ...

אמנם אמרתי בזה דרך חדש להבין שורש הענין, דהשיעור עד שתכלה רגל מן השוק "עד דכליא ריגלא דתרמודאי" אין הפירוש דלאחר חצי שעה משקיעה או צרת לא נראו אנשים עוד ברחובות, דאף בדידהו נראה דהא ודאי מצוי שביקרו חביריהם או יצאו לחוץ גם אחר זמן זה ... ולפי זה בזמנינו נמי אי מדליק בחוץ סגי שידלק עד שרוב בני אדם הגיעו כבר הביתה מעבודתם ומדליקין ... וכמדומני שגם היום בשעה או שעתיים או קצת יותר אחר השקיעה רוב בני אדם אינם בעבודה או בשוק שכבר הלכו בחזרה לבית וראו פירסומי ניסא ...

ואם כנים דברינו זכינו להמליץ על רוב אחינו בני ישראל שאינם מקיימין המצוה תוך חצי שעה ראשונה משקיעה דוקא, ולדעת המהר"ל ורבינו הגר"א זצ"ל מעב אף בדיעבד שאין לברך אחד כך כמבואר ב"מעשה רב" שגם בזה"ז מעב ע"ש, ולדברינו במדינותינו כהיום הזמן עד שכלה נמשך טפי ומדליקין אחד כך אף לדידהו, ומ"מ אין לאחר הרבה ויש לזרז בחנוכה להקדים הבית לקיים מצוה זו החביבה בזמנה בלי פקפוק, שעיקר הסבא לחלק בזה"ז נשתנו הזמנים צ"ע כמו שיבואר.